

MICHAEL SCHUMAN
KONFUCIJ
In svet, ki ga je ustvaril

prevedel Uroš Kalčič

VSEBINA

Uvod	
Kako je Konfucij spremenil svet	9

I. DEL

KONFUCIJ POSTANE KONFUCIJ

1. poglavje	
Konfucij človek	31
2. poglavje	
Konfucij modrec	64
3. poglavje	
Konfucij kralj	88
4. poglavje	
Konfucij zatiralec	112

II. DEL

KONFUCIJ DOMA, A NE PREVEČ DOBRODOŠEL

5. poglavje	
Konfucij oče	139
6. poglavje	
Konfucij učitelj	169
7. poglavje	
Konfucij šovinist	185

III. DEL

KONFUCIJEVA VRNITEV

8. poglavje	
Konfucij poslovnež	211
9. poglavje	
Konfucij politik	239
10. poglavje	
Konfucij komunist	265
Epilog	
Iskanje pravega Konfucija	289

Opombe	297
Bibliografija	311

RECENZIJI	323
------------------	------------

Uvod**KAKO JE KONFUCIJ SPREMENIL SVET**

Nikoli si ne bi mislil, da mi bo neki Kitajec, ki je živel pred dva tisoč petsto leti, tako zelo zagrenil poroko.

Spomladi 2009 sem se oženil s svojim dolgoletnim dekletom Eunice, korejsko-ameriško novinarko, in čeprav je bila poročna slovesnost prvotno zamišljena kot običajna judovsko-krščanska zadeva z nevesto v belem, ji je Eunice hotela dodati še korejski obred, tako imenovani *paebaek*, pri katerem naj bi se preoblekla v tradicionalno živobarvno ohlapno korejsko oblačilo *hanbok*, oba pa naj bi se priklonila staršem. Ti bi naju potem blagoslovili in nametali orehov in datljev v njeno valovito krilo.

Ko mi je Eunice povedala za ta *paebaek*, me je stisnilo v želodcu. Priklanjanje mi je bilo skrajno mučno. Pri tem obredu pa se je bilo treba prikloniti karseda umetelno, ponižno, s čelom tako rekoč do tal. Odraščal sem kot jud, in učili so me, da morajo ljudje imeti samospoštovanje in se ne smejo pred nikomer klanjati. Svetopisemska Esterina knjiga, ki se prebira med vsakim *purimom*, pripoveduje, kako je neki maščevalni perzijski uradnik malone iztrebil lokalne jude, in to samo zato, ker se mu eden izmed njih ni hotel prikloniti. Celo Bog si v modernem judaizmu le poredkoma zasluži, da se pred njim vržeš na tla. Običajno samo malo prikleknemo in na kratko sklonimo glavo v znak spoštovanja do Vsemogočnega. V vzhodni Aziji pa je priklanjanje povsem običajen del vsakodnevnega življenja, privajen izraz vljudnosti do drugih, še zlati tistih z avtoriteto. Ljudje se priklanjajo starejšim družinskim članom, šefom v službi, vladnim uradnikom in celo starejšim na univerzah. Neki moj prijatelj, ki je dolga leta delal v Tokiu, se je nekoč pošalil, »da se zaveš, da si že predolgo na Japonskem, takrat ko se začneš klanjati, medtem ko govoriš po telefonu«.

Priklanjanje Euniceinim staršem pa ni bilo samo take vsakdanje vrste. Pri njih je imela ta gesta večjo težo in pomen. V Koreji in tudi drugod v vzhodni Aziji so starši pogosto deležni spoštljivosti, kakršni smo na modernem Zahodu le redkokdaj priča. Ko bi se priklonil Euniceinemu očetu, bi izpolnil svojo sveto dolžnost kot novopečeni zet. Če tega ne bi hotel storiti, bi lahko še pred poroko zakuhal hud zaplet in priklical nase strele svoje besne neveste.

10

Za svoje težave sem se lahko zahvalil Konfuciju. Ta znameniti kitajski modrec, ki se je rodil v šestem stoletju pred našim štetjem in je na Kitajskem bolj znan kot mojster Kong oziroma Kongzi, je imel spoštljivost do staršev za temelj umirjene in cvetoče družbe, in jedrost tega pojmovanja je ena izmed njegovih najbolj trdoživih zapuščin. Po Konfuciju ni pomembnejšega odnosa v družbi kakor odnos med očetom in sinom. Sinovska dolžnost (ali v mojem primeru zetovska) izkazati spoštovanje do staršev je bila najpomembnejše in eno najosnovnejših načel človeške kreposti. Moralne vrednote in pravila dostojnega vedenja, ki se jih naučiš v družinskem krogu, se dajo zlahka prenesti na širšo družbo. Če se otroci spoštljivo vedejo do svojih staršev, se bodo praviloma primerno vedli tudi do drugih, v šoli, pri delu ali na praznovanjih. Če bo vsak član družine razumel in izpolnjeval svojo predpisano vlogo, bo po Konfucijevem prepričanju našel svoj pravi red tudi ves svet. Z drugimi besedami, s tem da se bom priklonil Euniceinim staršem, bom utrdil harmonijo v družbi in prispeval nič manj kot h kozmičnemu ravnovesju med človekom, svetom, v katerem živimo, in samim Nebom.

Težka reč, res. Ob vsej tej pomembnosti *paebaeka* naj bi mi ne preostalo drugega, kot da lepo zaprem usta in pritisnem obraz k tlom. Konfucij je od ljudi vedno pričakoval, da se bodo uklanjali takim družbenim obredom, saj je menil, da so temelj miroljubne, spoštljive vzajemnosti med različnimi člani skupnosti. Vendar se mi zdi, da nisem kaj prida konfucijanec. Sklenil sem torej, da tvegam in zaupam Eunice nelagodje, ki sem ga čutil ob tej ponižni ceremoniji. Morda se mi pa nasmehne sreča.

No ja, lahko bi si bil mislil. Čeprav je Eunice vse prej kot tradicionalno korejsko dekle – rodila se je na srednjem zahodu Združenih držav in tam tudi odraščala – je znala kar na lepem postati strašansko konfucijanska, še zlasti če je šlo za njene starše, ki jih je imela srčno rada. Ko

sem ji razkril svoje pomisleke glede *paebaeka*, je pribrotala na dan njena konfucijanska dediščina – vse tiste bistvene družinske vrednote, ki jih korejski starši povsod po svetu vcepijo svojim otrokom – kakor iz kakšnega le poredkoma odprtega zbiralnika, zakopanega globoko v njej. *Paebaek* je bil zanjo tako pomemben, da se o njem sploh ni bilo mogoče pogajati. »Boš že potrpel,« mi je zabrusila. Skoraj sem slišal starega modreca, kako potrka s palico ob tla in me ošteva iz groba.

Stežka sem torej utišal svoje zadržke. Na poročno jutro sem prosil nje-nega mlajšega brata Jamesa za učno uro iz priklanjanja. Nisem se namreč mogel prikloniti kar tako, po svoje; priklon je moral biti ravno pravšen. Našla sva samotni hodnik v našem hotelu in James me je za silo poučil. Medtem ko še vedno stojiš, si položi dlani na čelo, tako da bo med palcema in kazalcema trikotnik. Potem se, z rokami še vedno v tem položaju – ne da z njimi loviš ravnotežje – spusti na kolena. Nato se skloni naprej, dokler se ne boš z dlanmi in čelom zlepil s podnicami. V tem položaju ostani nekaj sekund, potem pa dvigni glavo, spet brez pomoči rok, in ostani na kolenih, dokler starši ne bodo dokončali govora.

Ko se je *paebaek* začel, mi je srce podivjalo. To je bil gotovo najbolj nepet trenutek poroke. Dejstvo, da so me gledali moji najbližji prijatelji, najbrž ni prav dosti pomagalo. Vendar sem obred preživel, ne da bi se osramotil ali kogarkoli užalil, in Euniceinemu očetu sem napravil velikansko veselje. Globoko sem zavzdihnil od olajšanja – dokler se dogodki niso nepričakovano zasukali. Euniceini starši so namreč vztrajali, naj ponoviva *paebaek* še z mojo materjo. In čeprav je mati dobro vedela, kako mučna mi je ta ceremonija, je prav rada privolila in na moje ogorčenje naravnost uživala, ko je gledala svojega sina, kako se ji priklanja. Najbrž bo že res, da smo globoko v duši vsi konfucijanci.

Konfucijeva navzočnost na moji poroki je samo neznamenit primer vpliva, ki ga ima ta veliki modrec še dandanašnji. Ideje, ki jih je Konfucij predstavil pred dva tisoč petsto leti, še vedno živijo v družbah vzhodne Azije, tudi potem ko so preživele neskončne politične prevrate, ekonomske preobrazbe in hudournik tujih doktrin, verstev in kulturnih vplivov. Čeprav se vzhodna Azija v zadnjih desetletjih z osupljivo naglico modernizira, je še vedno kratko malo nemogoče uspešno sodelovati s Kitajcem,

Korejcem ali Japoncem, če ne razumeš starodavnih Konfucijevih idealov in se ne ravnaš po njih. Njegove nauke lahko odkrivamo v ministrskih uradih in parlamentih, kjer so državnim uradnikom za vodilo pri političnih odločitvah in v odnosih do državljanov; v prostorih upravnih odborov podjetij in v tovarniških halah, kjer si direktorji z njimi pomagajo pri poslovni strategiji in človeških virih; v šolskih učilnicah, kjer učitelji v skladu z njimi vzgajajo svoje učence; in v spalnicah, kjer se vsiljujejo možem in ženam. Konfucij je vplival na to, kako vzhodni Azijci gledajo na demokracijo, vzgajajo otroke, izbirajo poklicno pot, se socializirajo v službi in razumevajo sami sebe. Ne moreš uspešno poslovati, se pogajati z državnim uradnikom, si razložiti težav, ki nastanejo v ljubezenskih zvezah, ali razumeti, kaj dandanašnji motivira vzhodne Azijce, če ne upoštevaš Konfucija.

Zato je Konfucij nedvomno eden izmed najpomembnejših mož, kar jih je kdaj živelo. Njegovi nauki danes oblikujejo vsakodnevno življenje več kot 1,6 milijarde ljudi, skoraj četrtnine svetovnega prebivalstva – na geografskem prostranstvu, ki sega od severne Japonske pa vse tja do Jave in Indonezije. Samo še krščanstvo se lahko pohvali s tem, da obvladuje večji del sodobne globalne kulture. Čeprav Azijo nenehno obstreljujejo zunanji vplivi – vse od Komunističnega manifesta in Svetega pisma pa do Harryja Potterja, od kapučina in McDonalda do Britney Spears, je Konfucij vzdržal in ostal preveč pomemben del vsakdana, da bi ga bilo mogoče utišati, izkoreniniti ali zamenjati. Konfucija imamo lahko potemtakem skupaj z Abrahamom, Jezusom, Mohamedom in Siddhartho Gautamo (bolj znanim kot Budo) pa z Aristotelom in Platonom za enega od utemeljiteljev moderne civilizacije.

Kljub tem dejstvom pa večina zahodnjakov o Konfuciju komaj kaj ve. To pomanjkanje znanja je pravzaprav dokaj nevarno. Skupaj s čedalje večjo pomembnostjo Azije in njenim deležem v svetovnem gospodarstvu in mednarodni geopolitiki, ki je večji, kot ga je imela v preteklih stoletjih, se namreč večja tudi pomen Konfucija in kulture, ki jo je ustvaril. Da bi lahko tekmovali z vse močnejšimi vzhodnoazijskimi narodi, da bi razumeli, kako delujejo poslovneži, politiki in politični strategi, mora Zahod izvedeti več kot kadarkoli doslej o Konfuciju, njegovi filozofiji in njegovi zapuščini. V Združenih državah in Evropi moramo upoštevati,

da je vzhodnoazijska civilizacija zgrajena na povsem drugačnih filozofskih temeljih kot naša – in to v veliki meri prav na Konfucijevih naukih.

Učenjaki in politiki na Zahodu so vsa ta stoletja preučevali predvsem grške filozofe (Aristotela, Platona, Sokrata), Sveto pismo in druga judovsko-krščanska dela in mislece, ki so položili temelje moderne družbe na Zahodu, kot so John Locke, Thomas Hobbes in Adam Smith. Na Vzhodu pa ni bilo tako. Na tem delu sveta so akademiki, pisci in državni uradniki v preteklosti prebiral konfucijanske klasike, kar je vzhodnoazijskim vladnim institucijam, učnim programom njihovih akademij in normam družbenega diskurza dajalo ideološko hrbtenico. Na Kitajskem je bilo poznavanje Konfucijevega kanona in mnogih komentarjev in razprav, ki so ga razlagali, že od nekdaj predpogoj za družbeno in poklicno napredovanje, temeljna izobrazba, ki jo je moral imeti vsak, da bi obveljal za resnično omikanega. Tisoč devetsto let so si kitajski državni uradniki pridobivali službe tako, da so se mojstrili v poznavanju teh klasikov. V vzhodni Aziji je merila za človekovo moralnost določal Konfucij, ne Mojzes. Konfucij, ne pa Locke ali Thomas Jefferson, je bil tisti, ki je utrdil zvezo med državljanom in državo, med položajem posameznika in družbo. Na vzhodnoazijsko civilizacijo pa ni vplival samo konfucianizem. Pomembno vlogo je igral, denimo, tudi budizem. Pa tudi tuja verstva in ideologije, ki so prodrli v to regijo v zadnjih dvesto letih, od krščanstva do marksizma. In Konfucij še malo ni edini briljanten filozof azijske zgodovine. Lao Ce, (morda mitološki) utemeljitelj daoizma, je samo še eden izmed več pomembnih mislecev, katerih vpliv je še vedno čutiti v azijskem življenju. Pa vendar noben posameznik ni tako globoko in za tako dolgo zaznamoval vzhodne Azije kot Konfucij. Zgodovina vzhodnoazijske civilizacije je potemtakem res soznačna z razvojem konfucijanskega nauka.

Večina nas najbrž lahko imenuje kakšnega učitelja, ki je odločilno vplival na naše življenje. Dennis Harding s Cliftonske gimnazije v New Jerseyju me je navdihnil s trajnim zanimanjem za zgodovino, zaradi česar pišem knjige, kot je tale, še skoraj trideset let po tem, ko sem sedel v njegovem razredu. Še vedno ga občasno srečujem pri zajtrku v restavraciji blizu hiše svojih staršev, kadar grem domov na obisk. Dobri učitelji

lahko storijo za dijake še precej več, kot da jih naučijo reševati enačbe ali pomniti imena predsednikov. Oblikujejo lahko njihova prepričanja in vplivajo na to, kaj bodo počeli v svojem življenju; v njih lahko zanetijo iskro strasti po učenju in izpopolnjevanju.

14

Konfucij je morda največji učitelj v zgodovini človeštva. V nekem obdobju svoje poklicne poti je bil ne pretirano uspešen državni in vladni uradnik, sicer pa je večino svojega poklicnega življenja učil, in prav kot učitelj je v Aziji pustil neizbrisen pečat. Najznamenitejše besedilo, ki mu ga pripisujejo, *Pogovori*, je večinoma sestavljeno iz odlomkov pogovorov, ki jih je imel s svojimi učenci, medtem ko jih je poučeval o kreposti, modrem vladanju, medosebnih odnosih, etiki in zgodovini. Konfucij je učil modrost kitajske starosvetnosti, brezčasn zakon morale in dobrohotno videnje človečnosti, ki lahko še dandanes vsakogar spodbudi k branju njegovih besed. Njegovi zvesti učenci, prepričani o dragocenosti njegovih nauk, so te predajali prihodnjim rodovom učencev, ti pa naslednjim. V vsakem stoletju, ki je sledilo Konfucijevi smrti, so se novi rodovi privržencev poglobljali v njegove nauke, jih komentirali in jih v nekaterih primerih močno posodobili. Posledica tega je bila filozofska šola, ki je postala prevladujoč etični temelj in vodilna ideologija vzhodne Azije. Konfucij ne bi postal Konfucij, če njegovi učenci ne bi širili njegovih idej in negovali njegove zapuščine.

V teku stoletij, ko ga je vzhodnoazijska družba vse bolj ponotranelja, je Konfucij prerasel vlogo učitelja. Postal je najvišji modrec, utemeljitelj kitajske civilizacije, »Nekronani kralj«, tisti, ki ga je, čeravno nikdar ni imel uradne vladarske avtoritete, za vladarja izbralo Nebo. Vsak Kitajec ali Korejec, ki je želel veljati za pravega gospoda, se je primerjal s Konfucijem. James Legge, znameniti britanski sinolog iz devetnajstega stoletja, je zapisal, da je na Kitajskem Konfucij »vzor vsakršne osebne odličnosti in tisti, od katerega se je mogoče naučiti vseh mogočih nauk družbene vrline in politične modrosti«. ¹ Bila so celo obdobja v kitajski zgodovini, ko je Konfucij veljal skorajda za božanstvo, nekakšnega nadčloveka s čudežnimi močmi in svetniškim videzom. Po neki legendi naj bi bil sin nekega duhovnega bitja – nekakšen kitajski Perzej. Kakih dva tisoč let so v njegovo čast prirejali žrtvovanja in obrede. Vsako kitajsko mesto, ki je kaj dalo nase, se je postavljalo s svojim konfucijanskim

templjem. Celo cesarji so občasno priklekali pred njegovim svetiščem. Naslovi, ki jih je cesarski dvor podeljeval Konfuciju, so bili čedalje radoradnejši. Od preprostega »vojvode«, s katerim so ga nagradili leta 1 po našem štetju, je pozneje napredoval v »Vzvišenega modreca«, »Največjega modreca in starodavnega učitelja«, nazadnje pa v »Odličnega učitelja, vzvišenega, sijajnega in popolnega modreca«. Njegovim potomcem je država podeljevala plemiške nazive in velikanska posestva.

Ob tako veličastni hvali in ceremonialnem blišču bi Konfucij najbrž samo zardeval. Kolikor namreč vemo o zgodovinskem Konfuciju, mož nikoli ni trdil, da bi bil kaj več od človeka, včasih pa se je opisoval celo za vse prej kot popolnega. Učitelj je bil lahko presenetljivo samoomalovaževalen – dvomil je o svoji pameti in npravstvenosti ter se šalil na račun svoje revščine. Nikoli se ni imel za pravega modreca, kaj šele za nekakšnega nadjunaka. »Kar zadeva izobrazbo, lahko dohajam druge, če se potrudim. Nisem pa še dosegel tiste stopnje plemenitega človeka, ki v svoji osebi spreminja prepričanja v dejanja,« je nekoč priznal.²

Kakšen je bil resnični Konfucij pod kopreno mitov in legend, govoric in obtožb, ponaredb in izkrivljenj ter prtljage, ki se je nabrala na njegovih plečih v dveh tisočletjih, ni lahko odkriti. Konfucij, kakršnega vidimo danes, ni Konfucij klasične dobe niti ne Konfucij izpred stotih let. »Vsaka doba ima svojega Konfucija in v vsakem obdobju je več različnih Konfucijev,« je zapisal Gu Jiegang, zgodovinar iz dvajsetega stoletja. »Konfucijeva podoba se nenehno spreminja, glede na to pač, kaj si ljudje vsake dobe mislijo ali govorijo o njem. Toda večina ljudi se tega sploh ne zaveda, tako da nazadnje niti ne razumejo, kakšen je njegov resnični obraz.«³ Prav zaradi zmožnosti, da se preoblikuje in prilagaja zahtevam vsake dobe, Konfucij ostaja živa in privlačna osebnost, zmožna kljubovati stoletnim spremembam. Po drugi strani pa je ravno zaradi tega postal tudi nekaj, kar najbrž nikdar ni hotel biti.

Konfucij je že ves čas bolj simbol kakor dejanski človek, tako za svoje privržence kot za sovražnike. Je ikona kitajske kulturne dediščine, totem cesarske vladavine, arhetipsko človeško bitje, podoba zatiranja, glas preobrazbe, zavetnik učenosti, orodje za odnose z javnostjo, duhovni vodja in emblem vsega veličastnega in vsega slabega na Kitajskem. Bil je reakcionar in revolucionar obenem, diktator in demokrat, fevdni gospod

in kapitalist, sijajen učenjak in navaden slepar, ksenofob in globalist, stebber avtoritete in nevaren disident, zgled humanista in uničevalec duš. Bil je vzrok ekonomskega uspeha vzhodne Azije in hkrati njenih gospodarskih polomij, kulturni fundamentalist in mesijanski vizionar, vir moči in slabosti vzhodne Azije. Na Zahodu vidijo v Konfuciju poosebljenje kitajske civilizacije, začetnika starodavne vzhodnjaške modrosti, primerno opravljenega v ohlapna oblačila, okrašenega z dolgo brado modreca. Če bi se Konfucij danes vrnil na svet, bi se komajda prepoznal.

Konfucij, kakršnega poznamo danes, ni zgolj stvaritev Kitajcev. Današnji Konfucij je »izdelek več stoletij in mnogih rok, duhovniških in laičnih, zahodnjaških in kitajskih«, je zapisal zgodovinar Lionel Jensen. Po njegovem je Konfucij deloma stvaritev jezuitskih misijonarjev, ki so v šestnajstem stoletju prišli na Kitajsko. Ko so si skušali razložiti to novo in tujo civilizacijo tako, da bi jo lahko razumeli, so si izmislili ustrezni »izem«, z velikim svetnikom, njegovim ustanoviteljem, v obliki, kakršne si Kitajci sami nikdar niso zamišljali. Že samo ime »Konfucij« je jezuitski izmislek, čudno prečrkovanje kitajskega imena Kong fuzi, (redko rabljene) oblike »mojstra Konga«, pri čemer je »Kong« njegovo družinsko ime. Konfucij, kakršnega poznamo, je prepričan Jensen, je »izmislek zahodne imaginacije«.4

Nauka, ki ga je zagovarjal Konfucij, ni nič lažje opredeliti kot moža samega, in to iz podobnih razlogov. Kakor Konfucijevo zgodovinsko osebo so namreč tudi njegove nauke nenehno razlagali in prerazlagali, jih izpopolnjevali in širili nešteti misleci, pisci in vladarji, in nekateri med njimi so uvažali modne ideje in prakse iz enako vplivnih nauk in verovanj. Zaradi tega je konfucianizem postal sinkretičen paberek tradicij, ideologij, ceremonij, pojmovanj in verovanj, iz katerega vodijo različni odcepi vsak v svojo smer in netijo vroče razprave in razhajanja med tekmujočimi šolami. Azijska ljudstva, ki živijo zunaj kitajskega ozemlja in ki so sprejela Konfucija v svoje kulture, tako kot Korejci in Japonci, so njegove nauke cepila tudi z domačimi navadami in verovanji.

Pestra narava konfucijanske misli je tako med Azijci kot Neazijci zanečila dolgotrajne (in še vedno nerazrešene) razprave o tem, kaj pravzaprav je konfucijanstvo. Zelo pogosto je spojeno z drugimi vzhodnimi verstvi,

kot sta daoizem in budizem. Kar obiščite kakšen Konfucijev tempelj na Kitajskem, v Južni Koreji ali na Tajvanu, in videli boste, kako se tamkajšnji prebivalci še vedno na skoraj enak način priklanjajo v Konfucijevem svetišču, kot molijo k Budi. Konfucijanstvo vsebuje tudi moralni zakonik, ki opredeljuje in usmerja človekovo vedenje podobno kot deset božjih zapovedi. »Zahod ne pozna nobenega etičnega načela, ki ne bi bilo eksplicitno ali implicitno navzoče tudi v konfucijanskih naukih, in nobene »krščanske« kreposti, ki je ne bi bilo mogoče pridigati iz tega ali onega konfucijanskega besedila,« je zatrdil sinolog Reginald Fleming Johnston, učitelj zadnjega kitajskega cesarja.⁵

17

Pa vendar, če se še malo bolj poglobimo v konfucijanstvo, postane enačenje te tradicije z drugimi verovanji, tako vzhodnimi kot zahodnimi, vprašljivo. Konfucijanstvu namreč manjka najočitnejši blišč modernega verstva. Tu ni prave duhovščine, nobene prave »cerkve« in nobenega osrednjega božanstva, ki bi bilo središče čaščenja. Čeprav bo veliko vzhodnih Azijcev rade volje priznalo, da Konfucijeva filozofija nanje močno vpliva, se le redki razglašajo za »konfucijance«, tako kot se privrženci drugih najpomembnejših svetovnih religij prištevajo k »muslimanom«, »kristjanom« ali »budistom«. Park Kwang Young, profesor konfucianizma na univerzi Sungkyunkwan v Seulu v Južni Koreji, ocenjuje, da se ima najmanj sto tisoč Južnih Korejcev za konfucijance – kar sploh ni tako neznatno število, čeprav je še vedno le delček prebivalstva te dežele, ki šteje petdeset milijonov duš. Vzhodni Azijci bodo precej pogosteje rekli, da so budisti ali kristjani, če jih boste povprašali po njihovem verskem prepričanju, konfucijanstvo pa uvrščajo na področje kulturnih in družinskih tradicij. Po njihovem konfucijanstvo ni verstvo, temveč filozofija, način življenja oziroma etični nauk.

Sliko kali tudi vloga, ki jo igra Konfucij v lastnem nauku. V nasprotju z Mojzesom ali Mohamedom Konfucij nikdar ni trdil, da so njegovi nauki božje razodetje. Zdi se celo, da je namenoma razlikoval svoje nauke od verskih. »Mojster nikoli ni govoril o čudežih, magičnih silah, ne navadnih pojavih in duhovih,« nam sporočajo Pogovori. Konfucij ne daje odgovorov na globoka vprašanja človekove eksistence, ki so zaposlovala ustanovitelje drugih verstev – od kod prihajamo, čemu smo tu in kam gremo. On nikdar ni napletal povesti o stvarjenju sveta ali nastanku

človeka. Pri njem ni nobenega rajskega vrta, nobenega eksodusa, nobenega zavzetja Meke, nič takega, kar bi bilo lahko temelj mitologije. Tudi s posmrtnim življenjem si ni belil glave. Čeprav je očitno verjel v nekakšno obliko posmrtnega življenja – posvojil je namreč običaj čaščenja prednikov, ki je bil v njegovem času na Kitajskem že ustaljen – nikoli ni izrecno spregovoril o svojih pogledih na usodo duše. Pravzaprav se je naravnost trudil izogibati se govorjenju o smrti nasploh. Ko ga je neki učenec pobaral o tem, mu je odgovoril: »Kako naj bi poznali smrt, če niti življena ne poznamo?«⁶

Za Konfucija je bilo tuhtanje o takih rečeh izguba časa. Bil je predvsem človek za tukaj in zdaj, osredotočen zlasti na reševanje stvarnih problemov, s katerimi se ljudje spopadajo v resničnem svetu. Človeku je skušal vcepiti nravnost, poskrbeti za modro vladanje, okrepiti družinske vezi in prinesiti blaginjo družbi. Njegov cilj je bil poučiti ljudi o kreposti in o tem, kako to krepost uporabiti za ustvarjanje boljše družbe. Pretirano razmišljanje o nespoznatnem človeka po njegovem zgolj odvrča od pomembnejše (in bolj življenjske) naloge, kako iz sveta narediti kraj večje ubranosti.

Konfuciju ni bilo do tega, da bi svojim sledilcem kazal na naslednji svet, ampak je hotel, da bi se posvetili temu. Tistim, ki so se oprijeli njegovih naukov, ni obljubljal nobene osebne nagrade, ne materialne ne duhovne. Pri njem ni bilo nobenih nebeških vrat in prelestnih devic, ki čakajo pobožne, nobenih zagotovil, da se bo duša osvobodila telesnih spon. Kakor tudi ni grozil s strahotnimi kaznimi tistim, ki se niso zmenili za njegova opominjanja. V konfucianizmu ni ne hudiča ne večnega pogubljenja; niti se ne moreš ponovno roditi kot morski polž. Ali kot je zapisal poznavalec Lee Dian Rainey: »V konfucijanski tradiciji velja, da je najhujše, kar lahko rečeš nekomu, ki se grdo vede: ‚No ja, ti pa res nisi plemenit človek!‘« Konfucij je od ljudi pričakoval, da bodo delali tako, kot je prav, zato, ker je to prav, ne pa zato, ker bodo za to nekoč v prihodnosti poplačani. Korist, ki si jo imel od dobrega dela, je bila zavest, da si ravnal častno in morda storil nekaj dobrega za svet. Konfucijansko izkustvo je predvsem stremljenje k moralnemu samozpopolnjevanju. »Plemenitnik pazi na svojo notranjost, preverja, ali nima kakega madeža, in če v njegovem hotenju ni kaj slabega,« razlaga eno izmed klasič-

nih konfucijanskih besedil. »Vse to, v čemer plemeniti ostaja nedosegljiv, so takšne stvari, ki jih ljudje sploh ne vidijo.«⁷

Ta včasih že naravnost klinična Konfucijeva praktičnost je napeljala Legga k temu, da je zapisal: »Njegov vpliv ni naklonjen razvoju gorečega verskega čustva med kitajskim ljudstvom na splošno.« Hkrati pa se zdi, da je Konfucij vendarle verjel, da je nekako od boga poslan, da širi resnico in rešuje svet. Dojemal se je kot zadnjega živečega človeka s starodavnim znanjem, ki naj na Kitajskem obnovi mir, in potemtakem poslednji up človeštva. Ta vloga mu je po njegovem prepričanju dajala nekakšno božjo zaščito. V nekem odlomku v enem izmed klasičnih besedil bremo, da je Konfucijevo življenje nekoč, ko se je znašel sredi obleganja sovražnih mož iz kraja po imenu Kuang, viselo na nitki, vendar ni niti trenil. Varovalo ga je Nebo, da bi lahko izpolnil svoj namen. »Ker kralja Wena ni več, je vendar kultura meni zaupana?« je vzkliknil Konfucij. »Če pa Nebo te kulture ne želi uničiti: kaj mi ljudje iz Kuanga lahko napravijo?« Nekoč je potožil, da njegovi sodobniki narobe razumejo tako njega kot njegovo življenje, vendar se je tolažil z upanjem, da je dobro zapisan pri nebeščanih. »Tu spodaj raziskujem, prodiram pa navzgor. Nebo me pozna.«⁸

V Konfucijevih besedah so zakopana semena nečesa večjega, kot je zgolj moralni zakonik – širša, veličastnejša zveza med človekom in vesoljem. V sami srčiki Konfucijeve filozofije je vera v moč posameznika. Če bodo ljudje ravnali krepostno, bo ves svet v miru. Nasprotno pa je katična družba, opustošena od pomanjkanja in vojne, posledica sebičnosti in nemoralnosti. V Konfucijevih očeh igra človek pomembno vlogo v kozmosu – vse, kar počnemo vsak dan, ima učinek na vse okrog nas. Ne tavamo zgolj brezciljno naokrog in se zaletavamo drug v drugega, brez namena in pomena. Kar počnemo, odloča o razliki med bogastvom in revščino, vojno in mirom, redom in neredom, pravico in krivico. Krepostna dejanja enega človeka imajo lahko skoraj magično moč, da spremenijo svet.

Nad vsem, kar je, bdi nekaj, čemur Konfucij pravi »Nebo«. Kaj natančno naj bi bilo to »Nebo«, ne pove jasno, vendar namiguje, da je to nekakšna zavestna sila, ki kaznuje grešnike in nagrajuje krepostne, zelo podobno kot judovsko-krščanski Bog – kar je pojmovanje, ki so se ga

pozneje konfucijanci oprijeli. Ti konfucijanci so si izposodili pojmovanje iz stare kitajske tradicije in so verjeli, da kreposten cesar prejme »nebeški mandat« – božansko vladarsko pravico – ki pa mu je lahko odvzet, če se izkaže za okrutnega in nesposobnega. V teku stoletij so iz Konfucijevih besed izcedili še več podobnih verskih odtenkov in jih povezali v zapletenejšo kozmologijo. Tako so Konfucijeve pogosto dokaj gole besede pridobile duhovno globino. Njegovi nauki so postali več kot zgolj vodniki za plemenito vedenje; »prepesnili« so jih v iskanje modrosti. Konfucianizem morda ni religija v istem smislu, kot so judovsko-krščanska verstva ali hinduizem in njegovi odganjki. Ne moremo pa tudi reči, da je sterilen, brez duhovnosti ali da ne more nagovarjati temeljnih vprašanj, s katerimi se sooča človeštvo.

Ali je konfucianizem religija ali ne, je navsezadnje odvisno od tega, kaj imamo za religijo. Zahod že ves čas bolj ali manj primerja Konfucijeve nauke z lastnimi verstvi. To se je začelo, kakor hitro je Zahod izvedel za Konfucija. Prvi jezuitski misijonarji, ki so prišli na Kitajsko, so gledali Kitajce, kako se spoštljivo priklanjajo in darujejo v Konfucijevih svetiščih, ter se spraševali, ali niso odkrili nekakšne domorodne religije, toda po nadaljnjem raziskovanju so sprevideli, da Konfucija ne častijo kot boga, temveč mu zgolj izkazujejo spoštovanje kot velikemu modrecu. Konfucijanske obrede so razglasili za družbene, ne pa verske običaje. Za jezuite je to pomenilo, da sta čaščenje Konfucija in hoja za Jezusom združljiva; Kitajci, ki so se spreobrnilo h krščanstvu, so tako lahko hodili v cerkev in hkrati prižigali kadilo v Konfucijevem svetišču. Krščanski misijonarji iz drugih redov, frančiškani in dominikanci, pa so prišli do nasprotnih zaključkov. Videli so kitajske družine, kako častijo svoje prednike, in sklenili, da je konfucijanstvo vendarle religija – še hujše, oblika poganstva – in da se morajo potemtakem Kitajci, ki so se pokristjanili, odreči svojemu ljubemu modrecu. »Obredni spor« se je vlekel več kot stoletje. Nazadnje je leta 1715 papež Klement XI. izdal papeško bulo, ki je odločila zoper jezuite in kitajskim spreobrnjencem prepovedala udeleževati se konfucijanskih obredov. Razjarjeni kitajski cesar mu je vrnil milo za drago tako, da je večino krščanskih misijonarjev izgnal iz dežele.

Tisti, ki pravijo, da so po veri konfucijanci, menijo, da je zahodnjaški pristop k razumevanju konfucijanstva povsem zgrešen. Konfucijevih nauk ni mogoče preprosto primerjati z judovsko-krščanskimi verstvi. »Večina religij ima knjige, ki ti dopovedujejo, da boš odrešen, če boš sledil temu, kar piše v njih. Tudi mi imamo knjige, vendar nam ne dopovedujejo tega,« mi je rekel Park Kwang Young, samooklicani dejavni konfucijanec, pred univerzitetnim Konfucijevim svetiščem. »V drugih religijah potrebuješ boga in obrede, pri konfucijanstvu pa gre samo za to, da storimo najboljše, kar moremo, za svet, v katerem živimo. Tu vse temelji na samokritičnosti tvojega lastnega vedenja. Mi verjamemo le to, da moraš biti prijazen, dober do drugih ljudi, velikodušen. Samo za to gre, da slediš Konfucijevim naukom.«

21

Konfucij pa kljub svoji veličini ni bil vedno priljubljena osebnost. Med utemeljitelji kakega pomembnejšega verstva ali filozofije nemara nihče ni sprožal toliko nasprotovanj kot on. Tako Azijci kot Neazijci so mlatili po njem, češ da je vir vseh slabosti civilizacije, ki jo je ustvaril. Očitali so mu, da zatira ženske, zavira novosti, spravlja kmete na beraško palico, spodbuja despotizem in razpihuje finančne krize. Prav zaradi Konfucija, so zatirjali njegovi kritiki, Kitajski ni uspelo razviti kapitalizma pred Zahodom in je tehnološko zaostala za Združenimi državami in Evropo. Mnogi sodobni Azijci, ki so se oprijeli zahodnjaških idej o državljanskih svoboščinah in politični svobodi, v Konfuciju vidijo oviro za demokracijo in človekove pravice na tem koncu sveta.

Koliko tega kriticizma je upravičenega? Konfucijeva zapuščina resda ni vsa pozitivna, še zlasti ne z vidika Zahoda. Družbe, ki so vzniknile iz njegove filozofije, so neverjetno hierarhične. Tisti, ki jim je bila dodeljena premoč – očetje, zakonski možje, vladarji – s pridom izkoriščajo in zlorablajo Konfucijeve nauke, da lahko izvajajo oblast nad onimi, ki so bili obsojeni na podrejeni položaj – otroki, ženami in državljani. Skoraj vse vzhodnoazijske vlade so bile (vse do nedavnega) centralizirane in diktatorske. Togost takih »konfucijanskih« vlad je pogosto prisilila zatirane, da so se zatekli k nasilju, saj je bil to edini način, kako vsiliti politične spremembe. Ženske, ki so bile v idealni konfucijanski družbeni strukturi podrejene, so le stežka prodirale v javno življenje. Mnogim

ženskam v vzhodni Aziji sta bili izobrazba in poklicna pot nedostopni; vse preveč so jih že ob rojstvu ali pa še prej, v maternici, zatrli lastni starši. Konfucijanske prakse korporativnega upravljanja, pri katerih nižje zaposlene duši struktura piramidalnega odločanja, so vzhodnoazijskim družbam preprečevale, da bi bile inovativne in konkurenčne. Po vseh vzhodnoazijskih dnevnih sobah, vodstvenih pisarnah in šolah je stroga konfucijanska hierarhija vzrok vseh mogočih okrutnosti. Moj svak James je, potem ko je na neki korejski gimnaziji dolga leta prenašal tiraniziranje svojih nadrejenih, kratko izjavil: »Konfucij mi je uničil življenje.«

Osebnost sem bil priča nekaterim oblikam destruktivnega vedenja, ki je zapuščina konfucianizma. V drugi polovici devetdesetih let prejšnjega stoletja sem bil v Seulu dopisnik za *Wall Street Journal*. Z mano sta polovični čas delali dve Korejki, od katerih nobena ni bila videti pretirano tradicionalna. Obe sta namreč dlje časa živeli zunaj meja svoje dežele. Vendar me je njun pozahodnjeni zunanji videz prevaral. V načinu, kako sta se vedli druga do druge, sta namreč kaj hitro privzeli konfucijansko hierarhijo, kakršna je pričakovana v korejski pisarni. Starejša je šikanirala in trpinčila mlajšo, ji nalagala svoje delo in jo silila, da je zanjo hodila po opravkih. Mlajša reporterka je bila vse preveč prestrašena, da bi se zatekla k meni po oporo. Začutil sem napetost in skušal v pisarno vnesti nekaj več ameriške sproščenosti, spodbujal sem odprto izmenjavo mnenj in jima povedal, da pravila, kot je delovni čas, veljajo za obe enako – a vse zaman. Konfucija kratko malo nisem mogel premagati.

Kakor tudi ne moje ženske vrstnice. Gledati sem moral, kako vse ženske, ki so delale v uredništvu, pri vsakodnevnem delu trpijo ponižanja. Prenašati so morale omalovaževanja, hruljenja in spolno nadlegovanje. Ob priložnosti je neki uredniški pisec upravičeno vzkripel, ko sta naju dva vodilna iz Hyundaija lahkomiščno povabila na kosilo v restavracijo, kjer so pomanjkljivo oblečene ženske kleče stregle hrano. Nekoč drugič pa se je neka reporterka vsa besna vrnila v uredništvo, potem ko jo je neki novinar nagnal z njenega sedeža v prvi vrsti konferenčne sobe na zadnjo klopo. Bil sem jim kolikor mogoče v oporo, a diskriminacija žensk je tako razširjena, da si je poslovanje v Koreji brez nje skoraj nemogoče predstavljati.

Take krivice so potemtakem močno omadeževale Konfucijev sloves. Danes se mnogim ljudem zdi brezumno avtoritaren, mizoginičen in konservativen, človek, čigar čas je že zdavnaj minil in čigar ideje so preživete in sodobni družbi v napoto. Mnogi vzhodni Azijci so prepričani, da ta del sveta ne more biti sodoben, dokler je Konfucij še vedno tako zelo navzoč v življenju, in kratko malo nočejo imeti nobenega opravlja z njegovimi nauki. »Konfucianizem je zgodovinski relikv,« mi je v Pekingu ob burgerjih rekel Yan Zhang, kitajski tehnološki podjetnik. »Ne deluje več. Njegova osrednja načela so v navzkrižju z idealom moderne družbe.«

23

Toda obsojati Konfucija zaradi takih na predsodkih utemeljenih družbenih praks ni povsem upravičeno. Njegove nauke so namreč v svoje koristi zagledani vladarji, izobraženci in državni uradniki v vseh teh stoletjih tako zelo izkrivili in popačili, da so v nekaterih primerih v popolnem nasprotju z nazori tega modreca, ki je tako postal tarča napadov zaradi reči, ki jih nikoli ni zagovarjal in jih nikoli ne bi podpiral. To je priznal tudi Li Dazhao, eden izmed ustanoviteljev kitajske Komunistične partije in zagrizen kritik tega velikega modreca. »Ne napadamo Konfucija samega, temveč tistega Konfucija, ki so ga cesarji v preteklosti drug za drugim preoblikovali v političnega idola in avtoriteto – ne Konfucija samega, temveč tistega Konfucija, ki so mu ti cesarji vdihnili tiransko dušo,« je zapisal. Zaradi tega so nekateri sodobni misleci skušali ločiti Konfucija človeka in filozofa od konfucijancev, ki so mu sledili, in njegove izvirne nauke od konfucianizma, kakršen je nastal v stoletjih kitajske zgodovine. Naprtiti odgovornost Konfuciju za vse grdobije, storjene v njegovem imenu, bi bilo potemtakem nekaj takega, kot če bi krivili Mohameda za teroristični napad 11. septembra ali Jezusa za špansko inkvizicijo. »Ni mogoče zanikati, da se je na konfucianizem v teku stoletij nalepilo veliko dogem in avtoritarnih tendenc,« je priznal poznavalec Konfucija D. C. Lau. »Vendar bi bilo strašansko krivično vse to naprtiti Konfuciju, tako kot bi bilo, če bi Jezusa okrivili za vsa stranpota, na katera je Cerkev zavila v poznejših dobah.«⁹

Naj že bo pravično ali ne, globalizacija do Konfucija ni bila prijazna. Zahodne ideje, ki so zadnjih dvesto let prenikale v vzhodnoazijsko družbo, so mnoge napeljevale k ponovnemu razmisleku o vrednotah

konfucijanske dediščine. Zahodne politične in socialne filozofije so prinesle zelo drugačna pojmovanja odnosov v družinah in med spoloma, sistemov vladanja in vzgoje ter metod korporativnega upravljanja. Do besede je prišla demokracija in z njo zahodnjaška pojmovanja enakosti med spoloma, osebnih svoboščin in vladavine prava. Te nove ideje temeljito spreminjajo vzhodnoazijske narode. Demokratična gibanja so odpravila tamkajšnje avtoritarne režime. Ženske se čedalje bolj samozavestno bojujejo za svoj prostor v svetu politike in korporacij. Vzhodni Azijci večino zadnjih dvesto let enačijo napredek s privzemanjem vrednot Zahoda, skušajoč posnemati njegove ekonomske, politične in socialne sisteme. Kapitalizem in industrializacija sta postala orodje za odpravljanje revščine in prevladala na svetovnem prizorišču, demokratične volitve pa so postale idealna oblika izbiranja voditeljev in odpravljanja družbenih delitev. Pot k uspehu zdaj ni več vodila skozi konfucijanske akademije, temveč skozi Harvard in Yale. Zgledovati se po Zahodu, tako v jeziku, oblačilih kot družbenem življenju, je pomenilo biti moderen in konkurenčen. Politiki in reformatorji po vsej vzhodni Aziji so se začeli v hrepenenju po življenju, svobodi in sreči otepati konfucijanskega vpliva, včasih prav nasilno. Veliko vzhodnih Azijcev si ne želi več biti Konfucij, tako kot so si želeli dolga stoletja. Želijo ga pozabiti.

Na prvi pogled se zdijo vzhodni Azijci dokaj uspešni v teh prizadevanjih. Kamorkoli ti danes seže pogled, vidiš, kako tradicija pod pritiskom globalne kulture izgublja moč. Japonski kimoni in korejski *hanboki* se zdaj nosijo samo še na porokah in drugih občasnih obredih; vzhodni Azijci in Azijke se oblačijo v poslovne obleke, najkice in minikrila, kakršne nosijo povsod po svetu. Korejski in kitajski popzvezdniki repajo in poplesavajo na iste hiphop ritme, kakršne slišiš v Združenih državah in Evropi. Kitajske družine si želijo imeti buicke in iphone in jedo v restavracijah hitre prehrane. Hiša mojega svaka v Seulu bi lahko bila tudi v kakšnem čikaškem predmestju. Edino, po čemer veš, da si v Koreji, sta vonj po kimčiju, ki veje iz kuhinje, in v ostrih zimah tradicionalno ogrevana tla. Ko smo nekoč za praznične dni sedeli ob božičnem drevescu v dnevni sobi, me je skušal moj svak Steve prepričati, da je uvoz zahodnih

dobrin izbrisal konfucianizem in azijsko kulturo na splošno. »Kar poglej naokoli,« je rekel. »Tu ni prav ničesar azijskega.«

Odgovoril sem, da videz lahko vara. Že res, da si mnogi Azijci želijo beemveje in diplome s prestižnih ameriških univerz, tako kot večina ljudi na svetu. Toda kot se je jasno pokazalo na moji poroki, je tik pod zunanjim slojem raznih lončkov Starbuckove kave, devedejev s Seksom v mestu in srajc Brooks Brothers Konfucij še vedno trdno vkopan. Ta modrec je namreč že tako neverjetno dolgo del življenja na tem koncu sveta – kot se je pokazalo tudi pri moji ženi – da se nenehno kaže v načinih, kako ljudje vsakodnevno občujejo med sabo in s svetom okrog sebe. Za vzhodne Azijce so Konfucijeva pravila nekaj tako naravnega, da jih imajo tako rekoč za samoumevno značilnost vsakodnevnega življenja.

Poleg tega blaginja, ki jo ta del sveta zdaj uživa, prepričuje ljudi, naj se z novimi, bolj samozavestnimi očmi ponovno zazrejo v svojo starodavno kulturo. Zdaj uspeh ni več izenačen z zahodnimi vrednotami; ljudje zdaj v svojih starih običajih, naukih in tradicijah odkrivajo nove vrednote. »Dvesto let zahodne kolonizacije in prevlade nad Azijo je azijsko zgodovino pokopalo kakor toča betonskih klad,« mi je pri kosilu v Pekingu rekel Kishore Mahbubani, dekan fakultete za javno politiko Lee Kuan Yew pri Singapurski nacionalni univerzi in eden izmed najvplivnejših akademikov. »Da bi se modernizirala, se je morala Azija odreči svoji preteklosti. Njena preteklost ji je bila v breme, zato so se skušali Azijci od Zahoda naučiti tistega, kar je najboljše. Zdaj, ko jim je uspelo, pa imajo možnost, da se na drugačen način ponovno posvetijo svoji preteklosti. Razviti moraš tisto, čemur pravim ‚kulturna samozavest‘. In tako zdaj Azija končno vrta luknje skozi tiste betonske klade in se spet povezuje s svojo preteklostjo. V Aziji bo torej prišlo do nekakšne kulturne renesanse.« In to ima za »najpomembnejše, kar se danes dogaja v Aziji«.

Nekateri imajo prepričanje, da je Konfucij postal nepomemben, za obliko kulturnega imperializma, nekaj, kar so v glave Azijcev in Neazijcev vtepla stoletja zahodne prevlade v globalnem političnem in socialnem diskurzu. Če Aristotelove in Kantove ideje še dandanašnji veljajo za koristne, zakaj ne bi veljale tudi Konfucijeve? Edini razlog, zakaj mislimo drugače, pravi Li-hsiang Lisa Rosenlee, na Tajvanu rojena profesorica filozofije na Havajski univerzi, je v globalnem odporu proti nezahodnim

načinom mišljenja in tradicij. »Taka nesorazmernost v obravnavanju zahodnih in nezahodnih filozofov že sama po sebi kaže na kolonialni odnos, ki vidi nezahodni svet kot žrtev, uklenjeno v svoje nekoristne tradicije, zaradi česar samo čaka na Zahod, da ga ponese v modernost,« mi je Rosenlee napisala v nekem mejlu.

Moderna zgodovina nas uči, da za takšno mišljenje ni prav nobenega razloga. Konfucijanske družbe so bile po drugi svetovni vojni nedvomno najuspešnejše na svetu. Južna Koreja, Kitajska in druge vzhodnoazijske države beležijo najvišjo ekonomsko rast v zgodovini, v nekaj desetletjih so odpravile stoletja revščine in si pridobile nov vpliv v globalni ekonomiji. Konfucijanske vrednote, kot sta gospodarnost in predanost trdemu delu, so obrodile sadove. Vzhodnoazijskim družbam je močna vladavina priborila prednost pred večino držav v razvoju, deloma zato, ker se v državni upravi radi zaposlujejo najbolj nadarjeni – kar je prav tako v duhu Konfucijevih priporočil. Vzhodnoazijski študenti preplavljajo najboljše svetovne univerze, saj so obsedeni z znanjem, kar je prav tako Konfucijeva zapuščina. Podjetja v konfucijanskih družbah so neusmiljeni tekmeči, deloma prav zaradi načinov upravljanja in dela, na katere je vplival Konfucij. Posledica vzhodnoazijskega gospodarskega razcveta in stabilnosti je alternativni model moderne družbe – konfucijanski model – ki pod vprašaj postavlja prepričanje, da najboljše institucije, običaji in ideje prihajajo z Zahoda. Vzhodnoazijski politiki in mišljenjski voditelji ponosno zatrjujejo, da posnemanje Zahoda ni edina metoda za doseganje napredka in globalnega vpliva in da zahodnjaški ideali niso nujno univerzalni in primerni za vse. »V jutrišnjem svetu,« mi je rekel Mahbubani, »se bomo pomaknili od svetovne monocivilizacije prevlade Zahoda k multicivilizaciji, k množici uspešnih civilizacij.«

Posledica tega je, da je Konfucijev vpliv nepričakovano v vzponu. Tisti Konfucij, ki se je še nedavno tega zdel mnogim Azijcem zastarel, zdaj spet postaja zanimiv. Na Kitajskem, v državi, ki se je večino zadnjih stolet skušala otresti Konfucija, konfucijanski obredi vstajajo iz groba in konfucijanska vzgoja spet oživlja. Veljaki Komunistične partije se zdaj klanjajo v Konfucijevih svetiščih ravno tako, kot so se tisoč devetsto let cesarski mandarini. To še ne pomeni, da so spori in debate o vrednosti Konfucijevih idej zamrli; njegovo vstajenje je treba v nekaterih primerih

jemati s ščepcem soli. Na Kitajskem pa tudi drugod oblastniki Konfucija spet skušajo zlorabiti, da bi napeljeval vodo na njihov mlin in upravljal vedenje, ki bi se velikemu modrecu zdelo odvratno. Spopad med globalizacijo in Konfucijem je srdit kakor vselej. Medtem ko znova odkrivajo svojo starodavno kulturo, se skušajo vzhodni Azijci odločiti, katere tradicije bodo v pomoč novim časom in katere ne ter kako preplesti nove prioritete in ideale, uvožene z Zahoda, z vrednotami, podedovanimi iz svoje konfucijanske zapuščine. Dejstvo je, da bo razvoj vzhodne Azije – tako politični kakor ekonomski in socialni – v veliki meri odvisen od tega, kako se bodo vzhodni Azijci pobotali s Konfucijem.

27

Kakor se bo že to zgodilo, bodo posledice globalne. Po sto petdesetih letih podleganja zahodnemu vplivu je veliko vzhodnih Azijcev spoznalo vrednost in modrost svojih lastnih tradicij, pred katerimi si Zahod ne more več zatiskati oči. Navajajoč koristi kitajske konfucijanske dediščine, je politolog Zhang Weiwei v *New York Timesu* ponosno izjavil, da je »zdaj nemara napočil čas, da Zahod ... ,vpreže duha‘ in se – za svoje dobro – malo bolj pouči o velikih idejah Kitajske in celo česa nauči iz njih, pa naj se zdijo še tako tuje«. ¹⁰

Skozi ta proces sem šel tudi sam. Res je, nekateri vidiki Konfucijeve misli se danes zdijo nazadnjaški, celo strašljivi. Ampak isto bi lahko rekli tudi za Sveto pismo. Le da smo mi, dediči judovsko-krščanske tradicije, svetopisemske modrosti preinterpretirali, tako da imajo danes za nas pomen. Nobenega razloga torej ni, da ne bi enako storili s Konfucijevimi nauki. Tudi v njegovih besedah lahko najdemo humanistično vizijo človeštva, veljavno za vsako časovno obdobje, politični sistem in kulturo. V Konfucijevih naukih sta brezčasnost in univerzalnost, ki ohranjata pomen ne glede na nacionalnost, etničnost ali vero. Konfucij je človek, ki je enako pomemben za prihodnost, kot je bil za preteklost.

I. del

KONFUCIJ POSTANE KONFUCIJ

1. poglavje

KONFUCIJ ČLOVEK

Kako naj si dovolim, da z mano delajo kakor z bučo,
ki, namesto da bi jo pojedli, visi s konca vrvice?
Konfucij

31

Leta 500 pr. n. št. je Konfucij zaznamoval najsijajnejšo zmago v svoji politični karieri. Takrat je bil minister v državi Lu na ozemlju sedanje province Shandong na vzhodu Kitajske. Lu in njena sosedna država Qi, sta se bili zapletali v niz čisto krvavih sporov, a po devetih letih razprtij sta vladi sklenili, da je skrajni čas, da se spravita. Sestanek med vladarjema držav naj bi potekal v Xiaguju, nekoliko divjem predelu vzdolž meje med Lujem in Qijem. Vladar Luja, vojvoda Ding, je imenoval Konfucija za svojega ceremoniarja na konferenci – kar je bila naravna izbira, saj je učeni mož veljal za najboljšega poznavalca obrednih šeg na tem področju. Nekega poletnega dne sta se tako Konfucij in vojvoda odpravila v Xiagu, polna pričakovanj, da je mir na dosegu roke.

Toda voditelji Qija so imeli drugačne, prikrite načrte. Vojvoda Jing, vladar Qija, in njegovi svetovalci so v xiagujski konferenci videli predvsem priložnost, da dobijo premoč nad Lujem, zato so, kot piše neko zgodovinsko poročilo, skovali nizkotno zaroto. Eden izmed ministrov je vojvodo Dinga prepričal, da je nagovoril neko tamkajšnje nekitajsko pleme, imenovano Lai, naj ugrabijo lujskega vladarja. Konfucij, je zatrjeval, je vse prešibak in prestrahopeten, da bi jih ustavil. »[Konfucij] se spozna na ceremonije, a mu manjka poguma,« je zagotavljal minister vojvodi Jingu. »Če boš naročil nekaj Laičanom, naj pridejo z orožjem in odpeljejo lujskega vladarja, boš dobil od njega vse, kar boš hotel.« Vojvoda Jing je tako pred Konfucijevim prihodom nastavljal past.

Toda zarotniki so Konfucija hudo podcenili. Konfucij, ki je bil seveda previden, je namreč vztrajal, naj vojvoda Ding ničesar ne tvega, ampak

naj se pripravi na najhujše in pripelje na konferenco starejšega in mlajšega vojnega ministra. »Slišal sem, naj se ljudje v miru pripravljajo na vojno, v vojni pa na mir,« je rekel Konfucij vojvodi. Ta je upošteval njegov nasvet in pripeljal s sabo ministra.

Po prihodu v Xiagu se je konferenca začela dovolj obetavno. V znak medsebojnega spoštovanja sta se vojvoda vljudno priklonila drug drugemu, nato pa se po treh stopnicah povzpela na sedeža na vrhu zemljate ploščadi. A tik preden so se pogajanja začela, so uradniki iz Qija pokazali svoj pravi obraz. Ploščadi se je grozeče približala skupina do zob oboroženih laiskih bojevnikov. »Med bobnanjem so pristopili moške z zastavicami, sulicami, helebardami, meči in ščiti,« poroča eden izmed zgodovinarjev. Konfucij je pri priči zaslutil, da je njegov vladar v nevarnosti, in je odločno ukazal, naj laiske nasilnike odbijejo. Vojvoda Ding, je spomnil vodstvo Qija, je privolil v konferenco iz prijateljskih nagibov, prihod takih barbarskih plemenskih moč pa bo skazil vsakršen poskus sklenitve miru. Konfucij je nato še naprej grajal vojvodo Qija zaradi njegovih nepoštenih dejanj. »Orožje nima kaj početi na prijateljskem srečanju,« ga je ošteval. »V očeh duhov je to zlovešče; kar se kreposti tiče, je v nasprotju s tem, kar je prav; in kar se tiče odnosov med možem in možem, je to spodrseljaj v dostojnosti. Vladar [Qija] ne sme ravnati tako.« Vojvoda Jing, ki mu je Konfucijeva graja vzela pogum, se je bil tako primoran odreči ugrabitvi vojvode Dinga in je ukazal Laicem, naj odidejo.

Ponižani vojvoda Qija se je zdaj znašel v hudo neugodnem pogajalskem položaju – kar je Konfucij spretno izkoristil. Državi sta sklenili zavezništvo, a v zameno za pripravljenost Luja, da podpiše sporazum, je Konfucij odločno zahteval, da Qi vrne vojvodi Dingu tri okrožja, ki jih je zavzel v bitki. Članom qijske delegacije tako ni preostalo drugega, kot da privolijo. Vsi nesrečni so se odvlekli nazaj v svojo prestolnico. Vojvoda Jing pa je oštel svoje ministre, ker so ga osramotili, in hkrati prikimal Konfucijevi modrosti. »V Luju gosposko vodijo svojega princa,« je potožil, »vi pa me učite barbarstva.«¹

Čeprav se podrobnosti o tem, kaj natanko se je dogajalo v Xiaguju, v starih zgodovinskih poročilih nekoliko razlikujejo – v neki različici je dodana umazana (vendar neverjetna) trditev, da je Konfucij zaukazal usmrtitev laiskih napadalcev² – je končni izid povsod enak: konferenca

je bila za Konfucija odmevno zmagoslavje. Na njej je uporabil vse svoje številne spretnosti in talente – globoko poznavanje državnih zadev, pogum in intelektualno moč, znanje – in vse to v velikansko korist za svojega vladarja in državo. Izid te konference je tako Konfucija ponesel na vrh njegovega vpliva v lujski politiki.

Samo tri leta pozneje pa je Konfucij z manjšo skupino privržencev pobegnul iz Luja in potem nikoli več ni služboval v domovini. Vojvode Dinga namreč ni mogel prepričati, da bi resno jemal njegovo filozofijo in sporočilo o moralnem vladanju, zato je razočaran odstopil z ministrskega položaja in zapustil Lu, da bi poiskal kakega drugega kitajskega vladarja, ki bi upošteval njegove nasvete. Leta so minevala, a najsi je prepotoval še toliko milj, nikjer ni našel svojega krepostnega princa. Kljub neutrudnim prizadevanjem se je moral nazadnje odreči svojemu življenjskemu poslanstvu – prenovi razbite in kaotične Kitajske.

Tu naletimo na očitno ironijo. Presenetljivo je namreč, kako malo vpliva na Kitajsko je imel Konfucij kot zgodovinska oseba, dokler je živel. Ideje, ki so jih pozneje enačili s kitajsko civilizacijo, so v njegovih dneh pritegnile le malo somišljenikov. Konfucijevo življenje nam odstira le droben vpogled v odločilno vlogo, ki jo bo pozneje igral v zgodovini Azije. Njegova zgodba odkriva zgolj nepričakovano, a pomenljivo izhodišče tega, iz česar se je pozneje razvila ovinkasta, kontroverzna dvatisočpetstoletna biografija, polna zastojev in uspehov, kompromisov in spopadov, preobratov in prerodov.

Vseeno pa so dogodki iz Konfucijevega življenja nadvse pomembni. Kar je Konfucij storil in rekel, je oblikovalo kitajsko civilizacijo. V poznejših letih so tako modrečevi predani privrženci kakor njegovi najbolj zagrizeni nasprotniki secirali, analizirali in vedno znova razčlenjevali njegovo življenjsko zgodbo, iskaje bodisi zlata zrna modrosti, ki naj bi jih vodila na njihovi poklicni poti in utrdila njihove filozofske pozicije, bodisi obremenilna dejstva, s katerimi bi lahko napadli njegova načela in uveljavili svoja. Konfucijevi privrženci so preoblikovali njegovo življenje v življenjski vzor, njegovo ravnanje pa v zlato merilo kreposti in pravičnosti. Kar se je dogajalo pred dva tisoč petsto leti, je odmevalo še stoletja, vse do današnjih dni, in vplivalo na vzhodnoazijske vzorce

delovanja in mišljenja. Da bi torej lahko razumeli vzhodno Azijo, moramo razumeti Konfucija kot človeka.

34

Odkriti pravega Konfucija ni lahko. Tako kot o večini zgodovinskih osebnosti tudi o Konfuciju vse, kar vemo, vemo iz virov, ki pa nam strežejo le z odlomki dogodkov iz njegovega življenja. Veliko teh podatkov je dvomljive vrednosti. Konfucij, tako kot Jezus, najbrž ni zapustil nobenih svojih zapiskov, zato so vse, kar vemo o njem, po vsej verjetnosti napisali drugi. V nekaterih primerih so ta poročila napisali dolgo po njegovi smrti ljudje, ki tega moža in njegovega življenja nikakor niso mogli poznati iz prve roke. Gradivo je velikokrat zelo pristransko, saj so ga zbrali bodisi Konfucijevi zvesti podporniki, odločeni, da bodo kolikor mogoče napihnili modrost in vpliv svojega junaka, ali pa sovražni kritiki, ki so hoteli ravno nasprotno.

Prvi, ki je poskusil napisati njegov popolni življenjepis, je bil Sima Qian, eden izmed največjih kitajskih zgodovinarjev, ki mu je posvetil poglavje v svojih monumentalnih *Zapiskih zgodovinarja*. Vendar je bilo to besedilo napisano kakih 350 let po Konfucijevi smrti, ko je bilo njegovo življenje že zagrnjeno s tančico mitov in legend. Poleg tega je Sima Qian, ki je bil odkrit Konfucijev oboževalec, po vsej verjetnosti prepovečeval vpliv svojega junaka na zgodnjo kitajsko zgodovino. Zato večina pripovedi Sima Qiana velja za sumljivo. Nekaj biografskih podrobnosti je mogoče najti v *Pogovorih*, besedilu, ki je še najtesneje povezano s Konfucijem in velja za najzanesljivejši vir o modrecu in njegovih idejah. V njem najdemo dokaj prepričljive odlomke o dogodkih iz njegovega življenja – nekatere pripisujejo kar njemu samemu. Toda celo pristnost *Pogovorov* je vprašljiva, saj so bili tudi ti zbrani šele po Konfucijevi smrti. Zgodovinarji so dolga stoletja preiskovali podrobnosti, razmetane po različnih starih besedilih, da bi ločili dejstva od ponaredkov, biografijo od hagiografije ter pravega Konfucija od legende.

Precej več kot o Konfuciju samem vemo o času, v katerem je živel, imenovanem tudi obdobje pomladi in jeseni. To je trajalo od leta 771 do približno sredine petega stoletja pred našim štetjem. Nasilje in strahotni družbeni viharji, ki so zaznamovali ta tri stoletja, so oblikovali Konfucijevo življenje, misel in filozofijo. Njegov poglavitni cilj je bil obnoviti mir

in spokojnost v deželi, ki se je pogreznila v barbarstvo. V Konfucijevih naukih prevladujejo teorije o modrem vladanju, ki bi, če bi se udejanjilo, po njegovem prepričanju potrti in izčrpani Kitajski prineslo blaginjo in stanovitnost. Nemogoče je potemtakem ločiti Konfucija od časa, v katerem je živel, oziroma konfucianizma od dobe, v kateri se je rodil.

Ves ta nemir je bil posledica razpada vladavine dinastije Zhou. V Konfucijevem času je bila ta dinastija verjetno na prestolu že pet stoletij, vendar se je moč vladarske hiše Zhou dotlej že močno zmanjšala. Sistem vladanja te dinastije je temeljil na fevdalni ureditvi, kar je pomenilo, da so plemiči, zvesti dvoru, v njegovem imenu upravljali različne dele imperija. Ta ureditev je teoretično še vedno prevladovala v Konfucijevih dneh, ko so se številni vojvode uradno razglasili za vazale zhouskih cesarjev. V resnici pa je vladavina Zhoujev dokončno razpadla v številne med sabo sprte države – kar sto osemindeset jih omenjajo stari letopisi – medtem ko je imel cesar zunaj svoje prestolnice le še malo besede. Dežela se je tako zapletala v nenehne spore in spletke, saj so se številne plemiške rodbine, ki so vladale številnim pritlikavim kraljevinam, pulile za ozemlje in bogastvo.

Politični nered Konfucijevih dni in dvoje stoletij, ki sta mu sledili, pa so bili hkrati rodovitna prst za razcvet intelektualne izmenjave mnenj, iz katere se je rodilo nekaj najpomembnejših filozofskih gibanj v zgodovini človeštva. Ustvarjalni kitajski misleci, ki jih je kaos okrog njih spravljal v obup, so začeli vročično iskati odgovore na gorje, ki je zastrupljalo njihovo domovino, pri čemer so se poglobljali v temeljna vprašanja, s katerimi se sooča človeška družba in eksistenca. Kaj je prava vloga vlade in kako naj se ljudem vlada? Kaj je prava narava človeka – dobro ali zlo? Ali človeštvo zavzema posebno mesto v vesolju, in če je tako, kaj je njegov namen? Ta intelektualni razvoj je položil temelje za filozofsko in literarno tradicijo, iz katere so se izoblikovale osnovne sestavine misli v večjem delu vzhodne Azije, misli, ki ni bila nič manj vplivna kot tiste, ki so vzniknile v grških mestnih državah in na indijski podcelini. Konfucijevi nauki so bili del te cvetoče in inovativne misli. A njegov glas je bil zgolj eden izmed mnogih. Drugi so bili v tistem času in še stoletja pozneje vplivnejši. Šele nazadnje je iz te tekme različnih filozofij kot najpomembnejši vzhodnoazijski modrec izšel Konfucij, vendar je bila njegova